İPM POLİTİKA NOTU

Şubat 2020

Türkiye'de Eğitimde Fırsat Eşitliği

Dr. Abdurrahman Aydemir

Dr. Hakkı Yazıcı

Eğitimde fırsat eşitliğinin yüksek olduğu toplumlar, çocukların sahip oldukları eğitim fırsat ve imkanlarının ailelerinin sosyo-ekonomik durumundan çok etkilenmediği toplumlardır. Fırsat eşitliğinin yüksek olduğu toplumlarda hayata nereden başladığımız, hayatta ne kadar başarılı olduğumuz konusunda daha az belirleyici olurken, fırsat eşitliğinin düşük olduğu toplumlarda bunun aksine başlangıç noktamız önem taşır. Eğitimde fırsat eşitliğinde en önde gelen ülkeler Finlandiya ve Norveç gibi İskandinav ülkeleriyken bunları Avrupa ülkeleri takip ediyor. Çalışmamızın sonucunda Türkiye'nin fırsat eşitliği konusunda ne yazık ki Latin Amerika ülkeleriyle birlikte bu diğer ülkelere göre bir hayli geride kaldığını bulduk. Ayrıca Türkiye eğitimde fırsat eşitliği konusunda çok ciddi boyutlarda bölgesel farklılıklar barındırmakta. Fırsat eşitliğinin İskandinav ülkelerini aratmaz seviyelerde olduğu illerimiz de var, Türkiye ortalamasının oldukça altında olan illerimiz de.

Eğitimde fırsat eşitliğini ölçmenin temel bir yolu ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocukların eğitim düzeyini ne kadar etkilediğini ölçmekten geçer. Buna göre çocukların eğitim düzeylerinin ebeveynlerin eğitim düzeylerinden az etkilendiği toplumlar eğitimde fırsat eşitliğinin yüksek olduğu toplumlardır. Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğini ölçmek üzere yola çıktığımızda bu hedefimizi kapsamlı bir şekilde gerçekleştirebileceğimiz bir veri seti yoktu. Bu sebeple Tübitak 1001 ve Sabancı Üniversitesi İç Araştırma destekleriyle coğrafi anlamda Türkiye'nin genelini kapsayan bir anket çalışması gerçekleştirdik. Bu anket kapsamında yaklaşık 4500 bireyle görüştük. Bu bireylere kendilerinin, ebeveynlerinin ve çocuklarının eğitim seviyelerinin yanı sıra yaşadıkları çevrenin sosyo-ekonomik durumunu ölçmeyi amaçlayan birçok soru yönelttik.

Anket çalışması vasıtasıyla topladığımız veri setini kullanarak ilk olarak Türkiye genelinde ebeveynlerin eğitim seviyeleri ile çocukların eğitim seviyeleri arasındaki ilişkiyi inceledik. Regresyon yöntemi kullanarak yaptığımız analizlere göre, anne ya da babanın bir yıl daha fazla eğitim aldığı bir ailenin ferdi olarak doğmak, bir çocuğun eğitim seviyesini ortalama olarak 0.75 yıl arttırıyor. Bu bulgu, yaklaşık bir hesapla, babanın üniversite

Bu politika notuna dayanak teşkil eden bulgular aşağıda referans verilen makaleden alınmıştır: Aydemir, Abdurrahman & Yazıcı, Hakkı. (2019). Intergenerational Education Mobility and the Level of Development. European Economic Review vol. 116(C), pp 160-185.

İPM | IPC
İSTANBUL POLİTİKALAR MERKEZİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
ISTANBUL POLICY CENTER
SABANCI UNIVERSITY

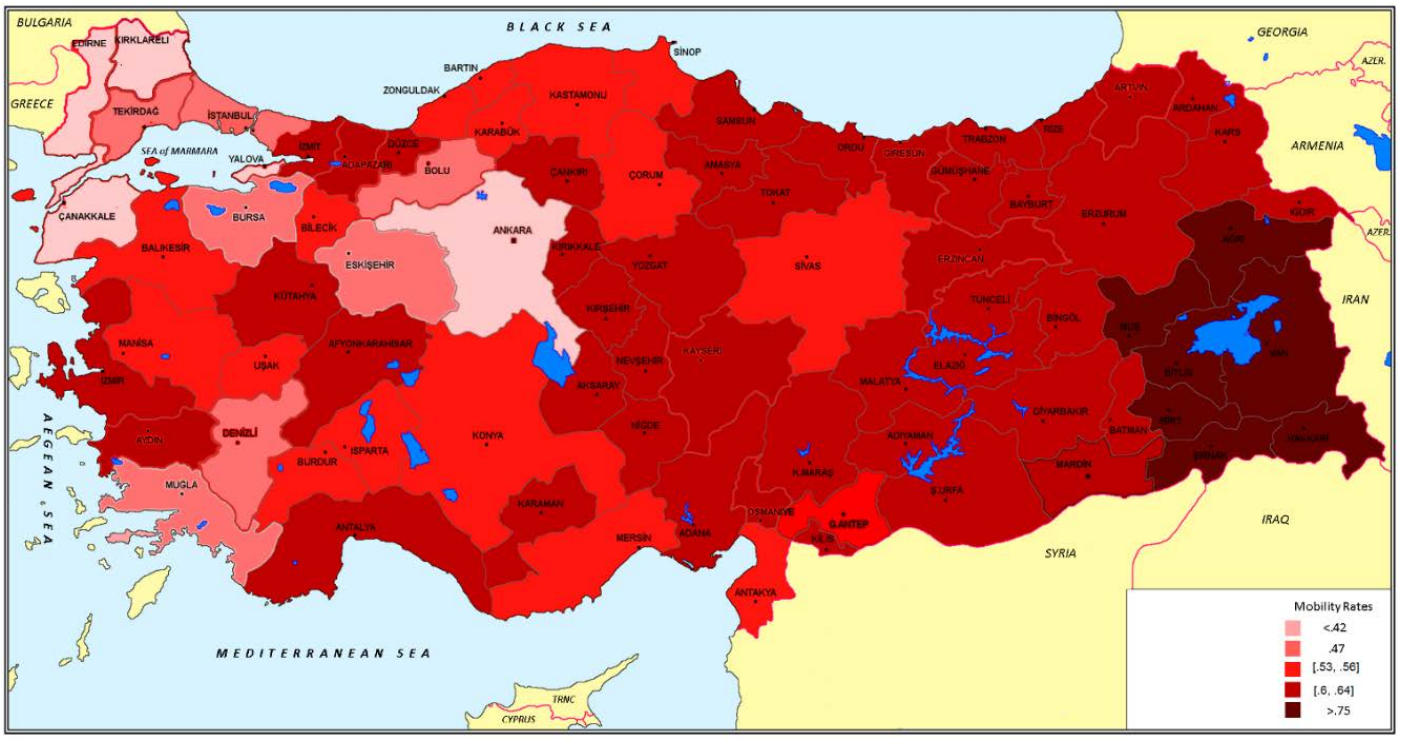
mezunu olduğu bir ailede yetişen bir çocuğun babanın ilkokul mezunu olduğu bir ailede yetişen başka bir çocuğa göre ortalama sekiz yıl daha fazla eğitim aldığı anlamına geliyor. Bu hesap ülkemizde çocukların eğitim fırsatlarının ailelerinin sosyo-ekonomik altyapısına ne denli bağlı olduğunu ortaya koyuyor. Ülkemizdeki fırsat eşitsizliğinin boyutlarını ifade etmenin bir başka yolu da üniversite mezunu olma ihtimalinin ebeveynlerin eğitim durumuna ne kadar bağlı olduğunu ölçmekten geçiyor. Babası ilkokulu bitirmemiş çocuklardan kendileri üniversite mezunu olanların oranı sadece %3 iken babası üniversite mezunu olan çocuklarda bu oran %72 seviyesinde.

Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin kız ve erkek çocuklarının eğitimi üzerindeki etkisini ayrı ayrı incelediğimizde, kızların eğitiminin ailelerinin eğitiminden çok daha fazla etkilendiğini ve bu etkinin büyük ölçüde annelerin eğitiminin kızların eğitimi üzerine etkisinden kaynaklandığını gözlemliyoruz. Anne eğitimindeki bir yıllık artış kız çocuğu eğitimini neredeyse bire bir oranında arttırıyor. Bu bulgu Türkiye'de kız çocukları arasında eğitimde fırsat eşitliğinin daha düşük olduğuna ve annenin eğitim seviyesinin bu konuda özellikle belirleyici olduğuna işaret ediyor.

Bölgesel Farklılıklar

Türkiye bölgesel düzeyde önemli sosyo-ekonomik farklılıklar barındıran bir ülke. Bu farklılıkların fırsat eşitliğine yansımalarını incelemek amacıyla ülke düzeyindeki analizlere ek olarak bölgesel düzeyde analizler de yaptık. Bu bağlamda ebeveynlerin eğitim düzeyleriyle, çocukların eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin bölgesel olarak nasıl değiştiğini inceledik. Bu tip bölgeler arası karşılaştırmalarda genellikle korelasyon katsayısı kullanılmaktadır. Korelasyon katsayısı iki değişken arasındaki ilişkinin kuvvetini ölçmeye yarayan bir ölçüdür. Bu katsayı 0'a yakın olursa çocukların eğitiminin, ebeveynlerin eğitim düzeyinden çok etkilenmediği, 1'e yakın olur ise etkilendiği sonucu ortaya çıkar. Bir başka deyişle korelasyon katsayısının küçük olması eğitimde fırsat eşitliğinin olduğuna işaret eder.

Aşağıdaki harita ebeveyn-çocuk eğitim korelasyon katsayısını bölgesel düzeyde sunarak, eğitimde fırsat eşitliğinin bölgeler arasında nasıl değiştiği konusunda bize bilgi vermektedir. Korelasyon katsayısı ne kadar yüksek olursa renk o kadar koyulaşmaktadır. Haritaya baktığımızda ilk olarak Türkiye'nin doğusundan batısına giderken koyu renklerin yerini açık renklere bıraktığını

görüyoruz. Yani doğudan batıya gidildikçe eğitimde fırsat eşitliğinde belirgin bir artış gözleniyor. Üstelik bu artış oldukça ciddi boyutlarda. Örneğin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki bazı illerden oluşan ve haritada en koyu renkle taranmış bölgenin eğitim korelasyonu 0.75'ten büyük. Bu sonucu daha iyi anlamak için farklı ülkelerle karşılaştırabiliriz. Dünyada eğitimde fırsat eşitliği konusunda en aşağılarda olan Güney Amerika ülkelerinde bile bu korelasyon 0.6'lar seviyelerinde.

Bir ülkenin sınırları içerisindeki değişik bölgeler arasında fırsat eşitliğinde bu denli farklılıklar olması oldukça çarpıcı bir bulgu. Her ne kadar çalışmamız bu farklılıkların ne sebeple var olduğunu açıklamayı amaçlamasa da bu farklılıkların olası sebepleriyle ilgili ihtimalleri tartışmanın faydalı olabileceği düşüncesindeyiz. Türkiye'nin doğusundan batısına gidildikçe fırsat eşitliğiyle birlikte sosyo-ekonomik kalkınmışlık düzeyi de artmakta. Bu ilişkiyi irdelemek amacıyla illeri T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın hazırladığı sosyo-ekonomik kalkınmışlık endeksine göre sıraladığımızda fırsat eşitliğinin yüksek olduğu illerin aynı zamanda kalkınmış iller olduğunu görüyoruz.

Sosyo-ekonomik kalkınmanın yüksek olduğu bölgelerin aynı zamanda eğitim kalitesi ve erişilebilirliği açısından da ileri seviyede olduğu gözlemleniyor. Bu açıdan bakıldığında fırsat eşitliğindeki ilerlemelerin sosyo-ekonomik kalkınma ile birlikte ortaya çıkması aslında çok da şaşırtıcı değil.

Elimizdeki veri setinin önemli bir özelliği de bireylerin çocukluk döneminde yaşadıkları yerler ile ilgili detaylı bilgiler içermesi. Bu bilgiyi kullanarak yaptığımız analizler, erken çocukluk döneminde (0-12 yaş arası) yaşanılan bölgenin kalkınmışlık düzeyinin fırsat eşitliği üzerindeki etkisinin ileri yaş dönemlerine göre çok önemli olduğunu gösteriyor. Bu sonuç, erken çocukluk döneminin bireylerin gelişimindeki önemine vurgu yapan çalışmalarla paralellik taşımakla birlikte eğitimde fırsat eşitliğini hedefleyen politikaların erken çocukluk dönemine odaklanmasının önemine işaret ediyor.

Yukarıdaki bulguların Türkiye'deki sosyal politikalar ve eğitim politikaları açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğinin genel olarak düşük olduğu sonucu fırsat eşitliğini geliştirecek politikalara olan ihtiyacı ortaya koyuyor. Bireylerin sosyo-ekonomik çevrelerinden bağımsız olarak kaliteli eğitime erişimini sağlayacak politikalar fırsat eşitliğini geliştirmede anahtar role sahip olacaktır. Bulgularımız bu kapsamda atılacak adımlarda öncelik olarak fırsat eşitliğinin düşük olduğu bölgelere, kız çocuklarına ve erken çocukluk dönemine eğilmenin önemini ortaya koyuyor.

Dr. Abdurrahman B. Aydemir Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Aynı zamanda University College London bünyesindeki CReAM ve Bonn merkezli IZA araştırma kurumlarında araştırmacı pozisyonuna sahiptir. Dr. Aydemir'in araştırmaları göç, eğitim, iş gücü ve nesiller arası hareketlilik konularına odaklanmaktadır. Halen Sabancı Üniversitesi'nde lisans ve lisansüstü düzeyde iş gücü ekonomisi ve ekonometri konularında dersler vermektedir.

Dr. Hakkı Yazıcı Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Aynı zamanda Münih merkezli bağımsız araştırma kurumu olan CESifo'da araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Doktorasını 2009 yılında A.B.D.'de Minnesota Üniversitesi'nde tamamlamış olan Dr. Yazıcı'nın ana araştıma alanları ekonomik eşitsizlikleri doğuran sebepler ve bunlarla mücadele eden sosyal devlet politikalarının tasarlanmasıdır.

İstanbul Politikalar Merkezi
Bankalar Caddesi Minerva Han No: 2 Kat: 4
34420 Karaköy-İstanbul
T +90 212 292 49 39
ipc@sabanciuniv.edu - ipc.sabanciuniv.edu